

Marta Bolińska

(Poland, Kielce, Jan Kochanowski University of Kielce)

ORCID 0000-0003-0480-7576

100th Anniversary of the Birth of Edmund Nizhursky

National Academic Conference – *Gallery of Images. Map of Locations.*

Abstract: The year 2025 marked the centenary of the birth of Edmund Niziurski, one of the most popular writers for children and young adults in 20th-century Poland. To commemorate the occasion, the Institute of Linguistics and Literary Studies at Jan Kochanowski University in Kielce, the city where the writer was born, hosted an academic conference devoted to his work. The conference aimed to promote literature and reading while also celebrating the 90th anniversary of the birth of Professor Jan Pałowski, a literary scholar who initiated research on Niziurski's work and founded the Kielce Niziurski School of Literary Studies.

Scholars from Kielce have developed a distinctive model for interpreting Niziurski's prose, focusing on several areas of explication: the relationship between text and place; the poetics of popular genres; the aesthetics of comedy and humour; and the audience category and educational values of children's literature. The conference provided a platform for disseminating this model, fostering discussion on the state of literature for young readers, and enabling the exchange of views on literary studies at the turn of the 20th and 21st centuries, particularly regarding literature for young audiences.

The open, interdisciplinary nature of the event attracted the attention of many creative, academic, and social circles. A two-volume monograph (in Polish and English), presenting and discussing Niziurski's work, will be published soon.

Keywords: Edmund Niziurski, 20th-century Polish literature, children and young adult prose, anniversary, Kielce

Марта Болинска

(Полша, Келце, Университет „Ян Кохановски“)

ORCID 0000-0003-0480-7576

100-годишнина от рождението на Едмунд Нижурски

Общополска научна конференция – Галерия от образи. Карта на местата.

2025 беше обявена за година на Едмунд Нижурски в полския град Келце, а Институтът по литературознание и езикознание при Университета „Ян Кохановски“ посвети на писателя и неговото творчество проект под заглавие „Галерия от образи. Карта на местата. На Едмунд Нижурски по случай 100 години от рождението му“ (*Galeria postaci. Mapa miejsc. Edmundowi Niziurkowskiemu w 100. rocznicę urodzin*). Проектът е финансиран със средства на държавния бюджет, утвърдени от Министерството на науката по програмата „Отлична наука II – Подкрепа на научни конференции“ (*Doskonała Nauka II – Wsparcie konferencji naukowych*). В рамките на проекта на 3-4 юни 2025 г. Институтът проведе Общополска научна конференция и реализира съпътстващи събития, отразени на сайта на проекта (<https://ilij.ujk.edu.pl/niziurski> 2025).

За Едмунд Нижурски

Нижурски е свързан с Келце още от рождението си (роден е на 10 юли 1925 г.). Тук прекарва младите си години, тук учи в гимназия „Ян Шнядецки“, многократно се връща тук чрез романите си, чието действие протича в Келецкия край (достатъчно е да припомним „Книга на пакостниците“¹ (*Księga urwisów*) или „Бъркотия в Неклай“² (*Awantura w Nieklaju*)). В Келце е родена и неговата съпруга, Зофия Барбара Ковалска (по баща).

Писателският феномен на Едмунд Нижурски (1925-2013) е забелязан от читателите още през 60-те години на XX век. Скоро след това с творчеството му се заемат литературоведите. В началото Нижурски пише литературно-критически текстове, филмови сценарии, изявява се като публицист, драматург, автор на радио и телевизионни предавания. Сътрудничи с Полското радио и с младежките списания „Пломик“ („*Płomyk*“) и „Швят млодих“ („*Świat Młodych*“). През 1965 г. на сцената на Класическия театър (Teatr Klasyczny) във Варшава поставя пиесата „Ваканция с нарушители“ (*Wakacje z intruzami*).

Дебютира с творби за възрастни. Първият му роман „Горещи дни“ (*Gorące dni*, 1951) засяга въпроси на полското село. Следващите заглавия регистрират промяна в проблематиката и конвенцията. „Смъртта на Лоурънс“ (*Śmierć Lawrence'a*, 1956) и две години по-късно „Пристанището на Асклепий“ (*Przystań Eskulapa*, 1958), а също и творбата „Пет манекена“ (*Pięć manekinów*, 1959) са вече със сензационен характер. Към жанра на социално-битовия роман принадлежат „Вирай“³ (*Wyraj*, 1964), „Салон за отрезвяване“ (*Salon wytrzeźwień*, 1964), „Преосвещенства и балабанства“⁴ (*Eminencje i bałabancje*⁵, 1975), „И нека после бият камбани“ (*A potem niech biją dzwony*, 1976). Но популярност и разпознаваемост му носят творбите, предназначени за непълнолетния читател, преди всичко тези с детективски или училищен сюжет. Много критици и изследователи смятат, че Нижурски печели читателите и тяхното признание не само с голямата изобретателност в изплитането на сюжетните линии, с колоритните герои и техните нестандартни имена, с всепроникващия хумор или динамичната нарация, но също и с това, че е проникновен наблюдател и познавач на психиката на младите хора.

Към класиката на литературата за деца и юноши днес принадлежат: „Книга на пакостниците“ (*Księga urwisów*, 1954), „Подмазвач“ (*Lizus*, 1956), „Невероятните приключения на Марк Пегус“ (*Niewiarygodne przygody Marka Piegusa*, 1959), „Лалю Концевич, брадата и любовта“ (*Lalu Koncewicz, broda i miłość*, 1959), „Бъркотия в Неклай“ (*Awantura w Nieklaju*, 1962), „Способ за Алкивиад“⁶ (*Sposób na Alcybiadesa*, 1964), „Утре имаме класно“ (*Jutro klasówka*, 1966), „Седмото посвещение“ (*Siódme wtajemniczenie*, 1969), „Клубът на пътешествениците или тринайсетте приключения на чичо Дионизи и неговия екип“ (*Klub włóczyków, czyli trzynaście przygód stryja Dionizego i jego ekipy*, 1970), „Напред, Прекрасни!“ (*Naprzód Wspaniali!*, 1974), Странните приключения на Симеон Максималния“ (*Osobliwe przypadki Symeona Maksymalnego*, 1975), „Космически бъркотии“

¹ Заглавието се среща в информативни текстове за автора и в преводния вариант „Книга за таралежите“ (бел. прев.).

² Измислено име на фикционална държава (бел. прев.).

³ Едно от имената на славянския рай в езическите представи на славяните (бел. прев.).

⁴ Думата „балабанство“ (*bałabancje*) е образувана от презимето на главния герой в книгата – строителния инженер Збигнев Балабан, непокорна и решителна личност, която не се страхува да изкаже своето мнение дори да е непопулярно (бел. ред.).

⁵ Думата „*bałabancje*“ от заглавието е авторски неологизъм, който образува съзвучна игра на думи с „*eminencje*“ (преосвещенства) на базата на еднакви суфикси. Затова в преводния вариант тя е предадена като „Преосвещенства и балабанства“ (бел. прев.).

⁶ Преведен под това заглавие на български от Лилия Рачева. Излиза през 1976 г. в издателство „Отечество“ (бел. прев.).

(*Awantury kosmiczne*, 1979), „Училищният народ, Окула и аз“ (*Szkolny lud, Okulla i ja*, 1982), „Първа книга на пакостниците“ (*Pierwsza księga urwisów*, 1991), „Жаба, вдигай си чуковете или за седемте луди дни на Томек Ж“ (*Żaba, pozbieraj się, czyli siedem obłądnych dni Tomka Ż.*, 1992), „Приключенията на Мехура и Сифона“ (*Przygody Bąbla i Syfona*, 1993), „Сифона на път“ (*Syfon na tropie*, 1995), „Пет пъпеша на ръка“ (*Pięć melonów na rękę*, 1996), „Най-голямото приключение на Мехура и Сифона“ (*Największa przygoda Bąbla i Syfona*, 1999) и много други.

Много от романите на Нижурски са филмирани, например „Книга на пакостниците“ (филмът носи заглавие „Тайната на запустялата шахта“/*Tajemnica dzikiego szybu*, 1956), „Невероятните приключения на Марк Пегус“ (през 1966 е създаден телевизионен сериал със същото заглавие), „Бъркотия в Неклай“ (*Awantura w Nieklaju*) (под заглавие „Тайната на старата градина“/*Tajemnica starego ogrodu* през 1983 г.). През 1998 г. по екраните се появява филмът „Спона“ (*Spona*), вдъхновен от „Способ за Алкивиад“, а през 2015 г. „Клубът на пътешествениците“ (по романа със същото заглавие). Негови произведения са превеждани на много езици, в това число – български, грузински, литовски, чешки и др.

Едмунд Нижурски е членувал в Съюза на полските литератури (Związek Literatów Polskich), Дружеството на полските писатели (Stowarzyszenie Pisarzy Polskich), бил е също и член на Съюза на авторите и сценичните композитори (ZAiKS)⁷. Многократно е получавал награди и отличия за творческите си заслуги. Носител е на: Кавалерски и Офицерски кръст „Възраждане на Полша“, Медал на Комисията за национално образование, Златен медал за заслуги към културата *Gloria Artis*, Наградата на Министерския съвет за младежко творчество, наградите на Фондация „Светът на детето“ и на полския отдел на IBBY. Удостоен е с Ордена на усмивката и Орлово перо.

Общополската научна конференция в Келце (2025)

Учени от много полски академични средища припомниха творчеството на автора на младежки романи в рамките на проведената Общополска конференция „Галерия от образи. Карта на местата. На Едмунд Нижурски по случай 100 години от рождението му“, която се състоя на 3-4 юни 2025 г. в Института по литературознание и езикознание при Университета „Ян Кохановски“ в Келце. Тя заемаше централно място в проекта, ръководен от проф. хаб. д-р Марта Болинска и финансиран със средства на държавния бюджет, одобрени от Министерството на науката по програма „Отлична наука II“. Научното събитие си постави за цел многоаспектното обсъждане на творчеството на автора на „Седмото посвещение“, както и популяризирането на литературата и четенето сред различни поколения читатели.

Представителите на университетските среди проведоха дебати за състоянието на литературата през XX и XXI век и за методите на нейното изследване. Конференцията събра близо 40 участници, които в тематични панели, заседания по секции и дискусии представяха различни възможности за интерпретация на творчеството на Едмунд Нижурски, разискваха значението на неговото наследство, но също така споделяха и собствените си читателски впечатления. Панелните дебати се съсредоточиха върху следната проблематика:

„Прозата за младите: теми, контексти, предизвикателства. Литературно-исторически и културни аспекти на творчеството на Едмунд Нижурски“;

„Как да се изследват съвременните текстове и културни явления?“.

В четири секции бяха проведени заседания по следните проблеми:

⁷ Първата полска организация за защита на авторското право (бел. прев.)

„Места и околности“;
„Образи и ценности“;
„История и култура – преводи и примери“;
„Другият поглед или текстове и контексти“.

Свои становища представиха литературоведи, езиковеди, културолози, библиотекари, учители, докторанти, студенти, почитатели на творчеството на Нижурски. Сред въпросите, поставени от участниците, важно място зае рефлексията над изказването на писателя и публициста Кшищоф Варга, който отбеляза:

Какво беше онова нещо в писането на автора на „Способ за Алкивиад“, което правеше така, че историите, разиграваци се в скромната Полша, толкова силно говореха и на сърцето, и на разума ни? (...) Защо и Зигмунт Милошевски, и Йежи Пилх, и Юлиуш Махулски, и Мариуш Чубай, и Гжегож Касдебке, и още много други, признават на страниците на тази книга: „Нижурски беше нашият учител“ и могат, без да се замислят, да цитират наизуст откъси от романите му? (Varga 2019).

Учените, почитатели на автора на „Книга на пакостниците“, търсеха заедно отговори на посочените въпроси, включително от перспективата на автобиографичните топови (Czermińska 2011), картографската критика (Rybicka 2013), *Children Studies* (Lenzer 1991, Szymborska 2014). 100 години след неговото рождение, наследството на писателя беше разгледано както в контекста на традиционните изследвания на литературата, така и в светлината на съвременни, новаторски методологични подходи. То стана и повод за рефлексия над широко разбираните текстове на културата. Сред обсъжданите въпроси се появяваха различни научни и културни контексти. В дискусиите намериха място такива теми като: прозата на Нижурски като „място на среща между поколенията“, включително от перспективата на *Children Studies*; културните лица на детството: *homo ludens*, *homo domesticus*, *homo legens* (според концепцията на Гжегож Лешчински); „прототекстове“ и топови в творчеството на писателя (особено културните преноси); (ре)визия на действителността в прозата за възрастния читател; филмови адаптации на книгите на келецкия писател; ролята на илюстрациите; литературната критика за феномена на писателя; литературното творчество на прозаика в научните изследвания и в читателската рецепция.

В Общополската научна конференция взеха участие и роднини на писателя: дъщерите му Анна Нижурска-Влодарска и Агнешка Нижурска, внуците Малгожата Констанцер, Юлия Собчик, Лукаш Влодарски. Срещата на учените и ентузиастите на творчеството на автора на „Способ за Алкивиад“ бяха съпътствани от разнообразни събития, сред които конкурс за загадки, мултисензорни литературно-пластични работилници, базар на спомени, свързани с важни цитати от романите на Нижурски.

Цели и резултати

Благодарение на реализираната инициатива бяха успешно постигнати няколко важни научни и социокултурни цели, сред които: популяризиране на интердисциплинарните изследвания и практическия опит, свързан с творчеството на Едмунд Нижурски; презентиране на нови изследователски методи; интеграция на научните и обществените среди (сред които директори, учители и ученици от училищата, взели участие в проекта, културни институции); промоция на творчеството на Нижурски сред учениците от много полски региони; развиване на креативността, мануалните умения, сензорната интеграция, екологичното съзнание на учениците, които взеха участие в литературно-пластичните работилници и конкурси. Благодарение на страницата в Интернет (водена частично на английски език) беше постигнат общополски и международен аспект.

Проектът беше насочен към голяма група адресати, в това число учени, провеждащи изследвания в различни области: литературознание, езикознание, полонистика, науки за обществена комуникация, филмово и театрално изкуство, педагогика, правни науки и др. Той беше адресиран и към учители, библиотекари, терапевти, педагози, аниматори на културата, към докторанти и студенти, които взеха участие със секционни доклади, но също и към ученици от основното и средното училище от цяла Полша, както и почитатели на литературното наследство на писателя. За заинтересуваните сайтът на конференцията предложи достъп до интересни материали за неговото творчество, до резюметата на конференчните участия и други любопитни детайли, както и до трансмисията на част от конференчните събития на платформата YouTube (детайли на сайта <https://ilij.ujk.edu.pl/niziurski2025>).

Реализацията на събитията допринесе за популяризирането на полски културни ресурси и съвременна литература. Предвидена е колективна монография с публикации на участниците в конференцията.

Превод от полски: Маргрета Григорова

ЛИТЕРАТУРА

- Czermińska 2011: *Czermińska M.* Miejsca autobiograficzne. Propozycja w ramach geopoetyki. „Teksty Drugie”, nr 5, s.183-200.
- Dobrzycki 2024: *Dobrzycki J.* Szkolne wyobcowanie. Inny Niziurski, Sosnowiec.
- Domańska 2010: *Domańska E.* Jakiej metodologii potrzebuje współczesna humanistyka? „Teksty Drugie”, z. 1–2.
- Edmundowi Niziurskiemu w 70. rocznicę urodzin, red. J. Paławski, M. Kątny, Kielce 1996.
- Frycie 1978, 1982: *Frycie S.* Literatura dla dzieci i młodzieży w latach 1945-1970. T. 1 i 2, Warszawa.
- Lenzer 2002: *Lenzer G.* Children’s Studies and the Human Rights of Children: Toward an Unified Approach, [w]: *Children as Equals. Exploring the Rights of the Child*, ed. K. Alaimo, B. Klug, Langham–York–Oxford, pp. 207-225.
- Lenzer 2001: *Lenzer G.* Children’s Studies: Beginnings and Purposes, „The Lion and the Unicorn” vol. 25, no. 2, pp. 181-186.
- Leszczyński 2006: *Leszczyński G.* Kulturowy obraz dziecka i dzieciństwa w literaturze drugiej połowy XIX i XX w. Wybrane problemy, Warszawa.
- Paławski 2005: *Paławski J.* O twórczości Edmunda Niziurskiego. Kielce, red. M. Kątny.
- Paławski 2004: *Paławski J.* Kątny M. Literatura dla dzieci i młodzieży. Kielce.
- Rybicka 2014: *Rybicka E.* Geopoetyka: przestrzeń i miejsce we współczesnych teoriach i praktykach literackich, Kraków.
- Varga 2019: *Varga K.* Księga dla starych urwisów, czyli wszystko, czego jeszcze nie wiecie o Edmundzie Niziurskim, Warszawa.